

L.F. Groenendijk, J.C. Sturm, *Comenius in Nederland. Reacties op een grote Tsjechische pedagoog en hervormer in het land waar hij de laatste 14 jaar van zijn leven woonde (zeventiende tot twintigste eeuw)*. J.H. Kok, Kampen 1992, 96 blz. f 21,50.

Het geboortjaar vier eeuwen geleden van Jan Amos Komensky is niet onopgemerkt voorbijgegaan en zo hebben ook onze auteurs hun bijdrage tot wat bij hen heet: dit quatercentennium, willen leveren. Een originele, want niet de grote pansoof-pedagoog zélf staat in het middelpunt, maar de receptie van zijn denkbeelden in ons land. Daarvan bieden zij een beknopt en toch redelijk gedetailleerd panorama.

Beider didaktisch-historische scholing alsmede hun kerkelijke richting staan al bij voorbaat borg voor een eigen benadering, die vruchtbaar blijkt.

In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt blijkt n.l. dat de pedagogische denkbeelden van de grote Tsjech hier aanvankelijk nauwelijks ingang vonden. Hij bood immers realia aan in een wereld die, zeker in het onderwijs, daar nog lang niet naar vroeg. En voorzover hij ideeën aanbood lagen die dichter bij wat ketters dachten dan wat bij gereformeerde theologen leerden. Toch is hij door de invloedrijksten niet verketterd: Maresius en Arnoldi waren uitzonderingen. Wat in hem boeide was zijn leiderschap van de Boheemse broeders, geestelijke nazaten van Hus (die geheel als reformator werd gezien), wier levensstijl naar men meende de praktische uitwerking vormde van wat de Nadere Reformatie voor ogen stond. Zulk een praxis pietatis was pas ware reformatie, waaraan men in de Nederlanden niet kon tippen. Met veel humor laten de auteurs zien dat met name Witsius bewust of onbewust ideaal en werkelijkheid verward heeft en daarmee aan de achttiende eeuw een scheef beeld heeft nagelaten. In deze eeuw was de pedagoog overigens vergeten.

In de negentiende eeuw verandert dit, hetgeen te merkwaardiger is omdat men zich zeer wel van Comenius' profetisch-chiliastische eigenaardigheden bewust was. Maar terwijl men deze verwierp, behield men de pedagoog, wiens ideeën immers – maar dat zeggen de auteurs niet zo duidelijk als te wensen ware – zeer wel strookten met die van de vorige eeuw. 'Openbaar' en 'bijzonder' deden in lof niet voor elkander onder. Dat men hem aan het eind der eeuw speciaal bij het protestants-christelijk onderwijs voor de eigen zuil-in-opbouw claimde, ligt voor de hand.

Herman Bavinck (van wie met geen woord vermeld wordt dat hij identiek is met de dogmaticus!) gooit als 'alom gewaardeerd en invloedrijk neo-calvinistisch opvoedkundige' (blz. 75) roet in dit eten door Coemenius' realisme als